

NIET DE EERSTE, MAAR WEL DE LAATSTE...

MIAT RECUPEREERT DE OUDSTE NOG BESTAANDE BLAASINSTRUMENTEN MANUFACTUUR VAN BELGIË

1	2
3	4
5	6
7	8

SFEERBEELDEN UIT DE IN OKTOBER 1999 VERDWENEN MANUFACTUUR MAHILLON & CO, (OPVOLGER P. STEENHUYSEN), HET LAATST GEVESTIGD IN DE TRANSVAALSTRAAT TE ANDERLECHT (BRUSSEL). DE FOTO'S 1 TOT 4 GEVEN EEN ALGEMEEN BEELD VAN DE WERKRUIMTE. FOTO'S 5 TOT 8 TONEN RESPECTIEVELIJK EEN DRAAIBANK CIRCA 1850, EEN (T)REKBANK CIRCA 1830, EEN DRAAIBANK TAFELMODEL, EEN HANDSTANSPERS UIT DE EERSTE HELFT VAN DE 19DE EEUW.

(foto's auteur)

Het muziekinstrumentenbedrijf bekleedt vanaf de post-middeleeuwse periode een buitengewone en belangrijke plaats in België. Uit alle vreemde landen kwam men zich in dit land voorzien van instrumenten. Het is in deze sector dat men het bestaan vaststelt van meer dan honderdjarige firma's (1).

Het bedrijf Mahillon & Co (*Manufacture Générale d'Instruments de Musique*) werd binnen Brussel opgericht in 1836 door Charles Mahillon, in 1865 opgevolgd door zijn zoon Victor-Charles (Brussel 10 maart 1841-St. Jean/Cap-Ferrat 17 juni 1924). Deze laatste was vooral fabrikant en bekwaam *akoestieker*, en een internationaal gewaardeerd musicoloog, uitgever van een muziektijdschrift, *L'Echo Musical* (verschenen tussen 1869 en 1886). 'Victor gaf aan de fabricatie van instrumenten al zijn kundigheid wat zijn productie

ten zeerste ten goede kwam. Met zijn ervaring als instrumentenbouwer, bedacht hij vele nieuwe modellen, en had ook de droom om een trompet in hoge bes te bouwen, welke gemakkelijker toelaat de hoge partijen van *clarino* geschreven door Johann Sebastian Bach uit te voeren' (1). De firma Mahillon behoorde voor de kenners méér dan 160 jaar ononderbroken tot de meest prestigieuze instrumentenmakers ter wereld. Vele musici met naam, uit België en het buitenland schaften zich bij Mahillon & Co hun instrument aan of lieten herstellingen uitvoeren. Het aanbod van het ambachtelijk atelier van Mahillon en diens opvolgers strekte zich van koperwerk ook uit tot handel in houten blaasinstrumenten en percussie (2). Mahillon was aan het einde van de 19de eeuw internationaal even befaamd als die andere Belgische blaasinstrumentenbouwers, de Saxfamilie, die in 1845 de nieuwe *Saxhorns* of

"FRIDAY EVENING I PLAYED MY MAHILLON PICCOLO TRUMPET FOR SAMPSON..."

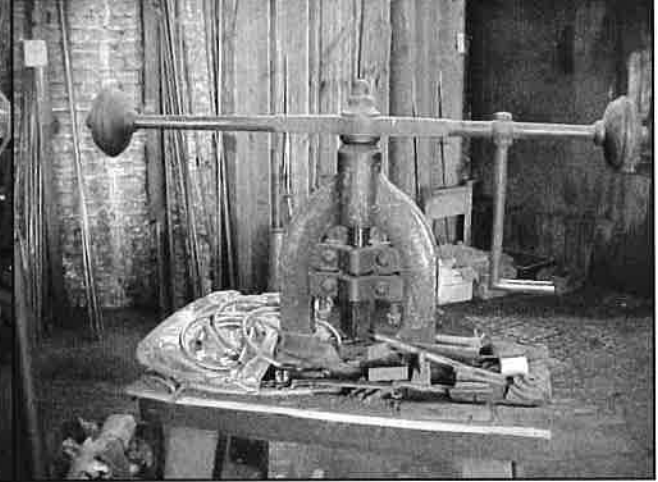
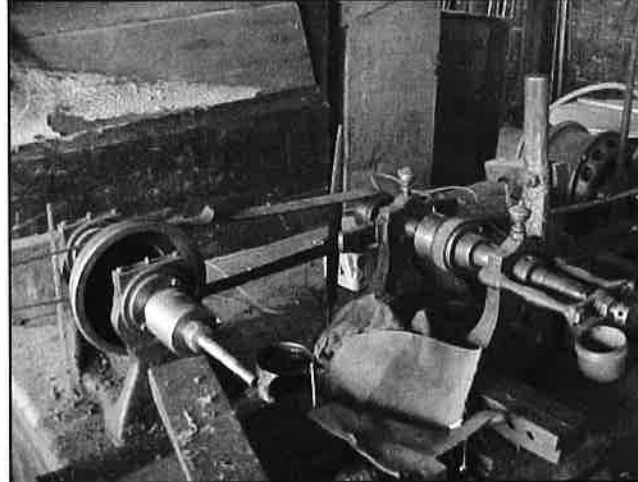
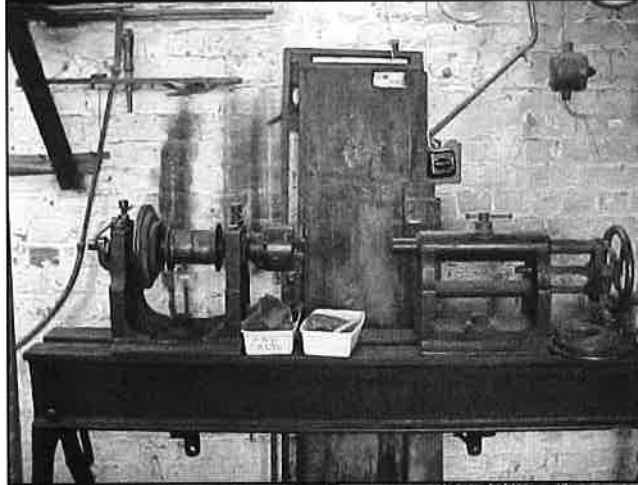
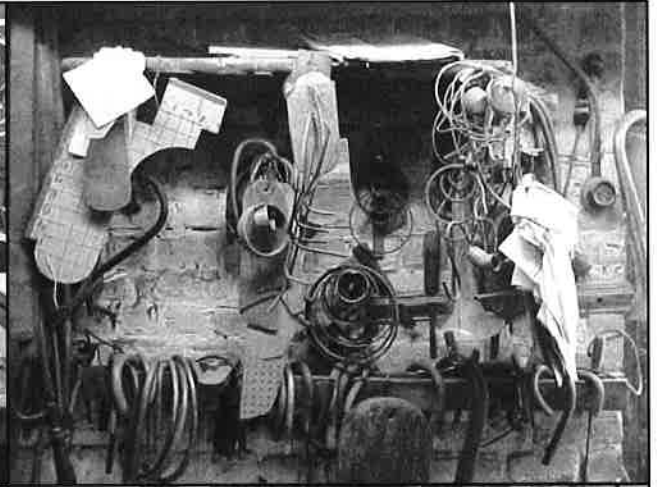
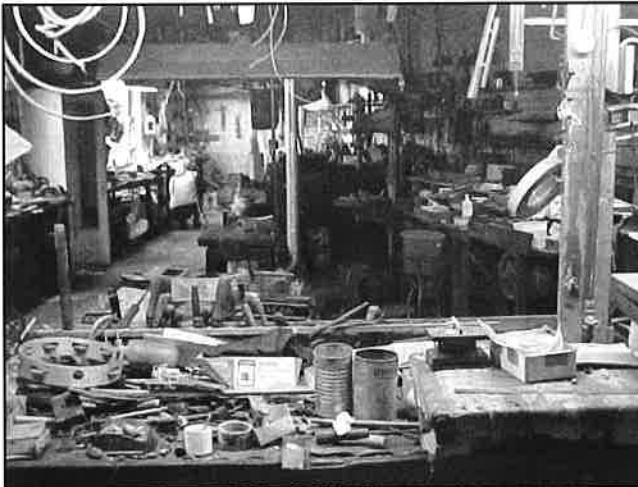
(Dr. Henry Meridith, Canada, 1997)

MAHILLON'S BACH BUGEL. HIJ SPEELDE HET IN 1870 ZELFS KLAAR EEN VOLLEDIG HOUTEN BUGELHOORN TE BOUWEN, UNICUM IN DE GESCHIEDENIS VAN BLAASINSTRUMENTEN.

(<http://www.whc.net/rjones/antiques.html>)

(bas) tubas voor (militaire) fanfares lanceerden. Of misschien destijds zelfs befaamder, want Adolphe Sax had in 1866 de grootste moeite zijn uitvinding, de *Saxophone*, voor orkesten gewaardeerd te krijgen, en week uit naar Parijs. Het door de firma Mahillon aangeboden gamma blaasinstrumenten werd in elk geval enkel door dit van Sax benaderd (zie chronologie Belgische blaasinstrumentenbouwers verder). Rond dezelfde periode opgericht, het begin van het koninkrijk België, moeten beide bedrijven zowat elkaars vurigste concurrenten zijn geweest. Brussel (België) telde in de 19de eeuw nog een aantal bekende blaasinstrumentenbouwers: Bachmann, Bastien, Albert, Schott (Antwerpen), De Vries (Lier)... maar geen enkele bereikte de kwaliteit en omzet als de ambachtelijke bedrijven van Mahillon en Sax. In het begin van de 20ste eeuw waren bij Mahillon voor de aanmaak van nieuwe instrumenten en voor herstellingswerken 25 à 30 werklieden tewerkgesteld. Dergelijke ambachtelijke werkplaatsen waren trouwens méér cultuur-

polen dan enkel productiecentra: menig muzikant kwam er collega's ontmoeten, vakkennis opdoen en beroepservaringen uitwisselen. Mahillon had zelfs een filiale in Londen.

Victor Mahillon bracht anno 1870 de krachttoer voor elkaar een volledig houten bugelhoorn te bouwen, kopie van een uniek instrument in de geschiedenis van het blaasinstrument, de zeldzame zogenaamde Bachtrompet (3).

Hij was ook de eerste die concerten organiseerde, integraal uitgevoerd op oude instrumenten.

Als wereldberoemd musicoloog en vruchtbaar auteur, was hij vanaf 1879 eveneens conservator van het Instrumentenmuseum te Brussel, vandaag een onderdeel der Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis. Mahillon bouwde er een verzameling uit van meer dan 1.500 dikwijls unieke oude, moderne en niet-Westerse instrumenten (4). Ook de bibliotheek afhankelijk van dit instituut werd vanaf 1877 door hem gesticht.

Victor Mahillon werd na 1880 onsterfelijk als opsteller van een

classificatie voor alle muziekinstrumenten waar ook ter wereld, een niet-chronologische en niet-etnografische indeling die - op enige kleine wijzigingen en aanvullingen na - vandaag nog steeds in muzikale kringen wordt gevolgd en slechts in details aan kritiek kan worden onderworpen. Hij deelde de muziekinstrumenten in vier categorieën in, op basis van de wijze waarop zij klank voortbrengen. Een indeling, even eenvoudig als geniaal (5):

- de *autophones* (zelfvibrerend, zoals een klok)
- de *aérophones* (luchtvibrerend, zoals een trompet)
- de *cordophones* (snaarvibrerend, zoals een viool)
- de *membranophones* (membraanvibrerend, zoals een trommel)

Dit stelsel is nadien, na 1900, geperfectioneerd door andere musicologen, de Oostenrijker Erich von Hornbostel (1877-1935), Curt Sachs (1881-1959), de 'godfather' van de Duitse muziekgeschiedenis, Schaefner (1936) en als laatste Buchner (6).

HET ATELIER GERED

Het MIAT werd in de gelegenheid gesteld ter plaatse vóór het ont-

mantelen van dit zéér interessante ambachtelijke bedrijf de bestaande toestand op te nemen en te fotograferen.

De essentiële onderdelen werden in overleg met de laatste eigenaar-instrumentenbouwer, de heer Pierre Steenhuysen, gerecupereerd om bij de evocatie in het museum een zo volledig mogelijk beeld van het productieproces te kunnen reconstrueren. Voor zowel de grondstoffen (koperen platen en buizen, lood), werktuigen en hulpmiddelen (vormen en kalibers), machines en aandrijvingen, (half)afgewerkte instrumenten, decorstukken (oude verpakkingen, meubilair) is, na een eerste (zachte) reiniging, een wetenschappelijke beschrijvende inventaris in opmaak. Ook een project voor mondelinge geschiedenis van het productieproces staat op stapel.

Aan de hand van een survey ter plaatse en een voorafgaande snelinventaris werden in overleg met de eigenaar, de heer Steenhuysen, door het MIAT een aantal unieke stukken verworven: - een (t)rekbank uit het tweede kwart (1836?) van de 19de eeuw

(houten onderstel met smeed- en gietijzeren mechanisme - een vergelijkbare rekbank is aan te treffen in *Rees's Manufacturing Industry 1819-20*)

- een samengesteld tafelmodel draaibank/guillocheermachientje uit de eerste helft 19de eeuw (?) voor fijn koperdraai- en gra-verwerk, met slijpmachientje *Fontaine & Co, Frankfurt/Main*, rond 1900

- een koperdraaibank met wisselstukken, uit het derde kwart 19de eeuw (?)

- een tweede koperdraaibank uit laatste kwart 19de eeuw - *Schuchardt & Schütte, Bruxelles*

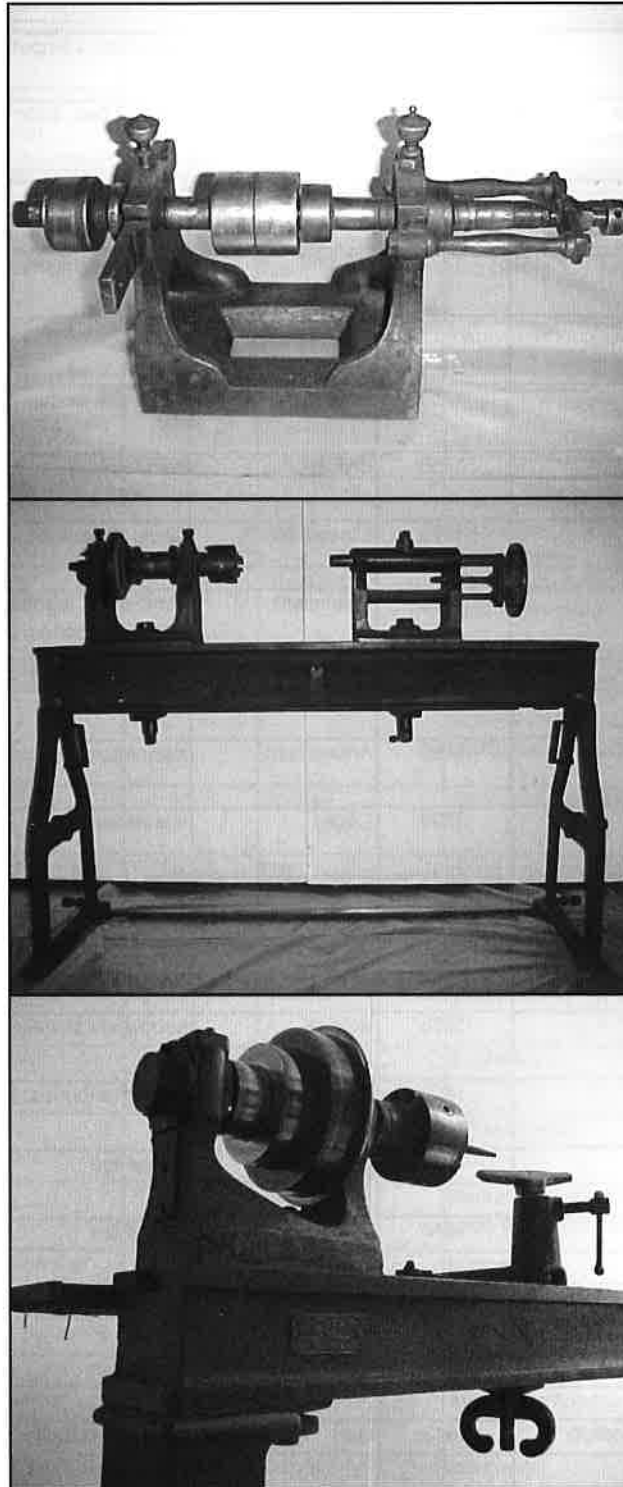
- een aangepaste metaalzaagbank uit derde kwart 19de eeuw (?)

- twee handbediende stansmachines, eerste helft 19de eeuw

- elektrische motoren, eerste kwart 20ste eeuw

- vroege types transmissie-assen en riemschijven (19de eeuw), aandrijfriemen allerlei

+ 3 zware en 1 lichte bankvijzen, 19de eeuw
+ keuze werktuigen, hoofdzakelijk eind 19de, begin 20ste eeuw + keuze kalibers, aambeelden, vormen,

kuisblokken, enz.
+ keuze koperen stukken (buizen, onafgewerkte muziek-instrumenten)
+ keuze onderdelen blaasinstrumenten allerhande.

TOT DE GERECEPEREERDE VOORWERPEN BEHOORDEN OOK EEN AANTAL OUDE KOPERDRAAIBANKEN MET WISSELSTUKKEN UIT DE 19DE EEUW, WAARONDER EEN DEEL VAN EEN VAN EEN GUILLOCHEERMACHINE (EERSTE HELFT 19DE EEUW) (BOVEN), EEN VROEG GIETIJZEREN TYPE DRAAIBANK (1850-1875?) (MIDDEN), EEN DRAAIBANK SCHUCHARDT & SCHUETTE (1875-1900?) MET OUDE WISSELSTUKKEN (ONDER).

(foto's auteur, verzameling MIAT)

CHRONOLOGIE VAN BLAASINSTRUMENTENBOUWERS IN BRUSSEL & BELGIË (6)

(LECHIEN	Jean	1604	Antwerpen)	bazuinen, trompetbazuinen
ROTTENBURGH	Joannes Hyacinthus	1700	Brussel	<i>flutes à bec</i> , hobo's, dwarsfluiten, fagotten
(BAUDUIN	-	1707	Namur)	hobo's, fluiten
CANIPEL	M.	1721	Brussel	trompetbazuinen
ROTTENBURGH	G.A.	1743 (44?)	Brussel	klarinetten, <i>flutes à bec</i> , dwarsfluiten, fagotten
BERCKMANS	M.	1750	Brussel	bazuinen, trompetbazuinen
WILLEMS	J. Baptiste	1758	Brussel	klarinetten, hobo's, fagotten, dwarsfluiten
(AEL(E)TER ?	A.	1773	Vlaanderen ?)	trompetbazuinen
(TUERLINCKX	-	1782	Mechelen)	klarinetten, fagotten, contrafagotten, schuiftrombones, <i>buccins</i> , dwarsfluiten, bazuinen, Russische fagotten
(RAINGO	Nicolas Marcel	1790	Mons)	klarinetten, dwarsfluiten, fagotten, octaaffluiten
(PRUDENT	-	1790	Antwerpen)	klarinetten, fagotten, dwars- en octaaffluiten
(BERTRAND	F.	1790	Liège)	klarinetten
DE VASTER	C.	1810	Brussel	bazuinen, trompetbazuinen, basbazuinen, sleutelhoorns
(BONNE	-	1810	Gent)	schuiftrombones, Russische fagotten
WILLEMS	J.	1810	Brussel	hobo's, dwarsfluiten
(LE)BRUN	D.	1810	Brussel	schuiftrombones, fagotten, klarinetten, octaaffluiten
(KERCKHOVE	-	1810	Gent)	klarinetten
(HONRAET	-	1810	Vlaanderen?)	klarinetten
(STEEGMANS	Benoit Antoine	1810	Mechelen)	klarinetten, fagotten, dwarsfluiten
(SPECK	-	1810	Geraardsbergen)	klarinetten
(VAN ENGELEN	Frans Joseph	1813	Lier)	trombones, basbazuinen
SAX	Charles Joseph	1815	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>comets</i> , fagotten, (bas)klarinetten, dwarsfluiten, trombones, (sleutel)bugels, basbazuinen, Russische fagotten, serpentijnen
(COCLET	Joseph	1820	Liège)	klarinetten
(DELOOSE	Frans Antonius	1820	Gent)	klarinetten, fagotten
(DUPRE	Pierre Paul Joseph Ghislain	1820	Tournai)	klarinetten, (lage) fagotten, hobo's, serpentijnen, fluiten

(SCHOTT	(zoon)	1824	Antwerpen)	hobo's, fagotten, contrafagotten, althobo's, sleutelbugels en -hoorns, lage klarinetten
(DEGINANT	-	1825	Gent)	klarinetten
(MEERENS	Ch.	1825	Antwerpen)	basbazuinen
SAVREUX	Louis J. Constantin	1825	Brussel	dwarsfluiten
BACHMANN	Georges Chrétien	1826	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , fagotten, klarinetten, saxhoorns, tuba's, <i>euphonicons</i> , bugels
(VERHOEVEN	Jeremias Francis	1827	Lier)	trombones, sleutelbugels en -hoorns
(WILLAME	-	1833	Mons)	klarinetten
MAHILLON	Barthelemy	1835	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , (sleutel)bugels
SAX	Antoine J. Adolphe	1835	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , fagotten, (bas)klarinetten, dwarsfluiten, saxofonen, trombones, tuba's, saxhoorns, <i>euphonicons</i> , bugels, <u>basbazuinen</u>
BACHMANN-MAHILLON		1836	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , <i>euphonicons</i> , saxhoorns, tuba's, bugels, basbazuinen
MAHILLON	Charles	1836	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , fagotten, (bas)klarinetten, dwarsfluiten, saxofonen, octaaffluiten, lage klarinetten, <i>sarrusophones</i> , trombones, hobo's, bugels, basbazuinen
LEBRUN	I. P.	1837	Brussel	klarinetten, (dwars)fluiten
(DEVRIES	Melchior Gomar	1838	Lier)	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , saxofoons, tuba's, saxhoorns, <i>euphonicons</i> , bugels, basbazuinen, sleutelhoorns
VERHASSELT	François	1840	Brussel	octaaffluiten
(CARRE	Maximilien	1841	Tournai)	dwarsfluiten
(VAN DEN EYNDE	J. B.	1841	Mechelen)	sleutelbugels
ALBERT	E.	1842	Brussel	klarinetten, saxofonen, fagotten, <i>sarrusophones</i> , hobo's, dwarsfluiten
(ROSAR	Hubert Antoine	1845	Charleroi)	klarinetten
SAX	Antoine Alphonse	1845	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , tuba's, saxhoorns, <i>euphonicons</i> , bugels
DERETTE	Pierre Jean	1846	Brussel	tuba's, saxhoorns, <i>euphonicons</i>
(BARTHOLOME	Lambert Joseph	1847	Liège)	klarinetten
VAN CAUWELAERT	(broers & zusters)	1848	Brussel	trombones
(PONFOORT	Joseph	1849	Gent)	hobo's
(DECART FRERES	Ferdinand Louis	1850	Lier)	jachthoorns, saxhoorns, tuba's, <i>euphonicons</i> , bugels
HERDARDIN	F.	1850	Brussel	dwarsfluiten
(VAN ENGELEN	Gumarus	1850	Lier)	jachthoorns, bugels

(VAN BOECKXSEL	-	1850?	Gent)	?
WALPOT	-	1851	Brussel	dwersfluiten
DELFIAS	Camille	1859	Brussel	jachthoorns, bugels
CLOSSET	T.	1870	Brussel	saxofonen
(DAGNELIES	D.	1874	Charleroi)	trombones
ALBERT	Jacques	1878	Brussel	(lage) klarinetten, hobo's, althobo's
(FAUCONNIER	Emmanuel	1880	Gent)	tuba's, saxhoorns, <i>euphonicons</i>
SENECAUT	Pierre	1881	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , bugels
(CALLENS - FOULON	E.	1885	Kortrijk)	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , bugels
(ODULFRE	J. fils	1890	Antwerpen)	dwersfluiten
(BOLLAND	Antoine	1890	Liège)	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , bugels
(DUBOIS	M.J.	1890	Charleroi)	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , trombones, bugels
(MAHEU	J.Baptiste Leon (vader & zoon)	1890	Tournai & Gent)	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i>
PERSY	Joseph	1890	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , trombones, bugels
ALBERT	E. J.	1895	Brussel	klarinetten, dwersfluiten, fagotten
ALBERT	J.B. Gustave	1895	Brussel	klarinetten
(MOEREMANS	Leon	1899	Gent)	trompetten, jachthoorns, trombones, <i>cornets</i> , <i>buccins</i> , bugels
(DE STUYVER	J. B.	1900	Gent)	fluiten
HOFINGER	Florent	1900	Brussel	hobo's, dwersfluiten
PANNY	Fr.	1903	Brussel	klarinetten, tuba's, saxhoorns, <i>euphonicons</i>
BUYST	Joseph	1906	Brussel	trombones
(MOULAERT	Ch.	1910	Lier)	trombones
POLFLIET	Jacques	1914	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , bugels
COECKLEBERGH	Henri Fils	1924	Brussel	trompetten, jachthoorns, <i>cornets</i> , bugels
STEENHUYSEN (succ. MAHILLON)	Pierre	1926	Brussel	bastuba's
ROUSSEAU	A. F.	1934	Brussel	klarinetten
(DE PRINS	gebroeders	XXste eeuw?	Borgerhout)	?

VOETNOTEN

(1) Uit de reclamebrochure 'Brass instruments Mahillon Brussels', jaren 1950.

(2) In de 20ste eeuw verhuisde het bedrijf onder Mahillon's opvolgers J. Smits of P. Steenhuysen van de Berthelotstraat in Vorst naar de Transvaalstraat te Anderlecht, waar het tot eind 1999 werkzaam was.

(3) <http://www.whc.net/rjones/antiques.html> (oude blaasinstrumenten te koop).

De Mahillon blaasinstrumenten zijn zeldzaam geworden en gegeerde verzamelobjecten, zelfs de recentere exemplaren en instrumentenmusea rekenen ze tot hun topstukken.

(4) MAHILLON, Victor-Charles, *Catalogue Descriptive et Analytique du Musée Instrumental du Conservatoire Royal de Musique de Bruxelles* (1880-1922, reprint 1978), analytische catalogus in 5 delen, uitgeverij AD

Hoste, Gent.

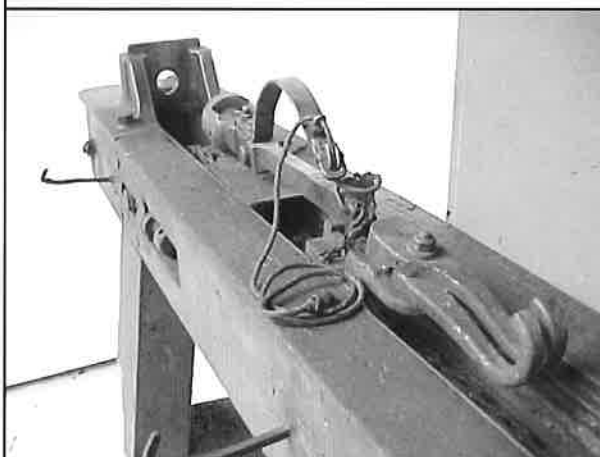
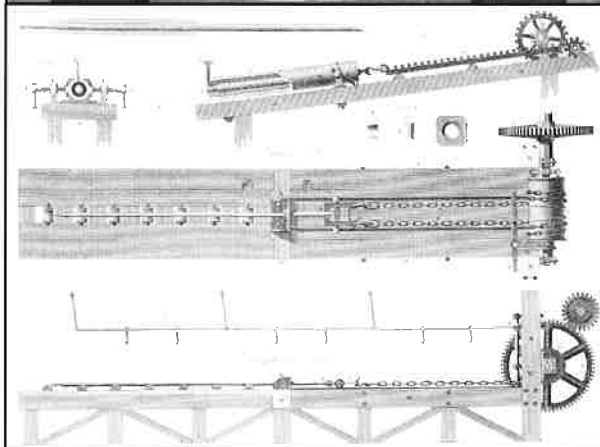
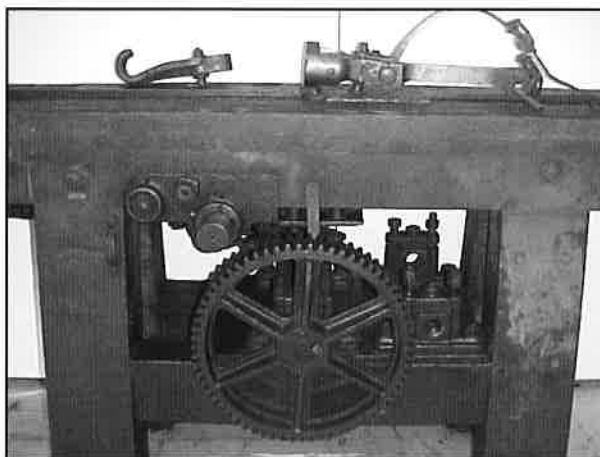
Van de hand van Victor Mahillon verschenen talrijke monografieën. Ook zijn bijdragen tot de negende editie van de *Encyclopaedia Britannica* onderstrepen zijn autoriteit (cfr. www.britannica.com).

(5) MAHILLON, Victor-Charles, *Les Eléments d'Acoustique musicale et instrumentale*, Brussel 1874.

Na 1900 zouden daar als 5de categorie de elektrisch vibrerende instrumenten bij komen, de *electrophones*

(6) Sachs verving onder andere de benaming *autophones* door *idiophones*, en hij stelde een onderverdeling der instrumenten op punt, vergelijkbaar met deze gebruikt in de Botanica (SACHS, Curt, *Reallexicon der Musikinstrumente*, 1913).

(7) <http://logindemerde.free.fr/catalog/catalog.html> & <http://perso.club-internet.fr/cjsax/public/chrono.html>

PRONKSTUK ONDER DE GERECUPEREEDE MACHINES EN WERKTUIGEN IS DEZE (T)REKBANK, HOUTEN CHASSIS MET GIET- EN SMEEDIJZERE ONDERDELEN UIT HET EERSTE EN TWEEDE KWART VAN DE 19DE EEUW (1836?). HIEROP WERDEN VOORGEWARMDE KOPEREN BUIZEN GETROKKEN. MIDDEN EEN AFBEELDING VAN EEN GELIJKAARDIGE MACHINE UIT CIRCA 1820, VOOR HET TREKKEN VAN LODEN BUIZEN.

(foto's auteur. Figuur uit Rees's *Manufacturing Industry 1819-20*, deel III)